

Almir Bašović
Filozofski fakultet u Sarajevu

DRAMSKO STANJE LAZE KOSTIĆA
(Milivoje Mladenović: *Intertekstualna pletisanka: Konstitucija dramskog lika Laze Kostića*, Sterijino pozorje, Novi Sad, 2020)

Knjiga *Intertekstualna pletisanka* Milivoja Mladenovića svojim podnaslovom precizno definira pitanje kojim se bavi, a to je pitanje o konstituisanju dramskog lika građenog po velikom srpskom pjesniku Lazi Kostiću. U uvodu knjige Mladenović piše da će se baviti opisom i klasifikacijom dramskih oblika koji su inspirisani biografijom Laze Kostića, pri čemu se otvara niz pitanja i dilema, na primjer pitanje da li u konkretnim dramama treba posmatrati Lazu Kostića kao pjesnika i ličnost iz istorije književnosti ili se treba analizirati isključivo karakter dramskog lika kojem pisac daje ime Laza Kostić (Mladenović 2020: 5). Upravo insistiranjem na pojmu intertekstualnosti u naslovu svoje knjige, Mladenović ukazuje na strategiju pomoću koje će on, baveći se Lazom Kostićem kao dramskim likom, pomiriti poziciju književnog istoričara i poziciju analitičara drame.

U svojoj knjizi *Retorika tekstualnosti* Nirman Moranjak-Bamburać piše da je intertekstualnost opće načelo, koje tekst određuje u njegovoj usmjerenosti na druge tekstove, na osnovu čega postaje nedostatna detaljna strukturalna analiza posebnog teksta, svedeno da li on počiva na ideji linearnog ili kontekstualnog generiranja teksta. Ova autorica zatim dodaje: „Cjelovitost semantičkog prostora Kulture počiva na ritualnom i tekstualnom obnavljanju znakovnih zaliha, njihovoj aktualizaciji, transformaciji i preopisivanju kako bi se preduprijedila ili prevladala svaka moguća destrukcija (zaborav ili obrušavanje poretka u odsutnost).” (Moranjak-Bamburać 2003: 88) Milivoje Mladenović analizira konkretna dramska ostvarenja u kojima se Laza Kostić pojavljuje kao lik, vodeći računa o specifičnostima individualne poetike svakog od dramskih autora kojima se bavi, ali vodeći računa i o cjelovitosti semantičkog prostora Kulture i mjesta koje u srpskoj kulturi ima Laza Kostić kao važna figura i kao književni autor.

U posljednjih stotinjak godina izredalo se na desetine pokušaja da se definira pojam autora. Od biografizma i pitanja „je li Puškin pušio”, preko ruskog formalizma unutar kojeg će autor biti tretiran kao neka vrsta dinamičkog oblika u odnosu na materijal (to je na primjer vidljivo iz radova Viktora Šklovskog), zatim impersonalne teorija pjesništva Thomasa Stearnsa Eliota po kojem je proces depersonalizacije ideal kojem pjesnik treba težiti, preko radova Mihaila Bahtina o autoru i junaku koji unutar estetske aktivnosti vode dinamičnu borbu, pa sve do velikog proglašenja ideje o smrti autora kakvu nam nudi Roland Barthes. Sve ove ideje o autoru su nas, pomalo paradoksalno, uvjerile u jednu te istu stvar: ma kako shvatali autora, moglo bi se reći da je autor uvijek stvaran i on je uvijek osoba.

Baveći se Lazom Kostićem kao dramskim likom, Mladenović uzima u obzir ovu činjenicu, zbog čega ne bježi od razmatranja Kostićeve biografije i istorijskih okolnosti u kojima je on živio i pisao, odnosno Mladenović uzima u obzir da se u razmatranju Laze Kostića kao dramskog lika nužno „dodiruju istorijsko, stvarnosno i fiktionalno” (Mladenović 2020: 8). Sa punom sviješću o tome da pojam osobe ne znači isto u svim epohama, pa čak da taj pojam nema isto značenje ni kod različitih autora u jednoj istoj epohi, Mladenović u prvom poglavlju svoje knjige ukazuje na činjenicu da su i autor i osoba kao fenomeni zapravo neodvojivi od povijesti javnih maski, zbog čega to poglavlje jeste naslovljeno u skladu sa jednom izrazito pozorišnom metaforom: *Lice ili maska u životu i delu Laze Kostića*. Tu posebno važno mjesto zauzima razmatranje vidova karnevalizacije, iz prostog razloga što se pod ovim fenomenom kako ga shvata Mihail Bahtin krije jedna od dviju najstarijih tendencija u umjetnosti i jedan od dva pristupa stvarnosti u evropskoj drami. Nasuprot tragediji kao idealnoj i ideološkoj formi, koja nam nudi tragičkog heroja kao uzor i kao sliku Univerzuma, stoji komedija koja konkretizira i koja u evropsku dramu uvodi suštinski realizam. Zato ovo poglavlje u kojem se ukazuje na idealizaciju pjesnika Laze Kostića, s jedne strane, i na uvođenje realističkih tendencija u vezi sa ovim pjesnikom, s druge strane, Mladenović povezuje sa metaforom maski i mjesta koje u srpskoj kulturi ima Kostić kao pjesnik i Kostić kao osoba. Na kraju tog poglavlja se kaže: „Mogući rezultat istraživanja maskiranja i demaskiranja možda bi nas uverio da je identitet Laze Kostića samo još jedna maska na licu kulturološke zajednice.” (isto: 99)

Centralni dio knjige *Intertekstualna pletisanka* Milivoja Mladenovića čini konkretna analiza drama u kojima se Laza Kostić pojavljuje kao dramski lik. To su drame: *Santa Marija della Salute* Velimira Lukića, *Homo volans* Nenada Prokića, *Kamo noći, kamo dani*, zatim *Srpska Atina* i *Kad bi Sombor bio Ho-*

livud Radoslava Dorića te komadi *Rapsodija* Vladimira B. Popovića i *Gozba* Petra Milosavljevića.

Povodom Lukićeve drame Mladenović razmatranje počinje konstatacijom o razlikama između ustaljenih književnih slika Laze Kostića kao ofanzivnog individualiste i slike koju nudi ova drama nazvana po Kostićevoj najslavnijoj pjesmi – *Santa Marija della Salute*. Koristeći anegdote iz Kostićevog života kako bi kristalisao radnju svoje drame, Lukić je po Mladenoviću svoj komad pomjerio prema „drami autentičnih činjenica” (Mladenović 2020: 106). Nuđeci vrlo utemeljenu tematsku analizu Lukićeve drame, Mladenović pokazuje da se u slučaju ovog ostvarenja može govoriti o postupku preformuliranja dramske napetosti kao temeljne odrednice klasično mišljenog dramskog sižea, te da u ovom slučaju upravo odnos između pjesnikove biografije i odstupanja od nje prilikom konstituisanja Laze Kostića kao dramskog lika čini osu priče i gradi specifičnu napetost, što sliku Laze Kostića u ovoj drami brani od pretvaranju u tip ili u stereotip.

Dramu Nenada Prokića pod nazivom *Homo volans* karakterizira, kako kaže Mladenović, dubinsko intertekstualno poigravanje. Prokić, dakle, već u naslovu svojom aluzijom na mit o letećem čovjeku, demonstrira da u svom komadu nema namjeru robovati biografskim detaljima ili se baviti obnovom epohe u kojoj je Kostić živio. Mladenović konstatira da Prokić u izgradnji svog „pseudožitija” uporno fikcionalizira biografske podatke iz Kostićevog života, pri čemu se „oznake natprirodnog (nebo, vasiona, letenje) ukrštaju sa oznakama zemaljskog života (plotsko, oblaporno, rableovsko uživanje)” (isto.: 122). Koristeći različite izvore o Kostićevom životu, kao i tekstove različitih književnih kritičara i istoričara o Kostićevom djelu, Prokić te tekstove „istovremeno preiščitava, preakcentuje, stapa, premešta” (isto: 123). Kao neku vrstu zaključka koji proizilazi iz analize ove Prokićeve drame, Mladenović iznosi da intertekstualna igra u komadu *Homo volans* nije sama sebi svrha, već da sve aluzije i citate iz drugih tekstova Prokić povezuje u organsku cjelinu, upozoravajući u kojoj mjeri pisanje jeste mreža znakovnih sistema u konstantnom odnosu prema drugim tekstovima.

Svojom analizom drame *Kamo noći, kamo dani* Radoslava Dorića, Mladenović upozorava da uprkos prevaziđenosti biografizma u nauci o književnosti, transformacija biografskih detalja ima punopravan značaj kada se govori o fenomenu intertekstualnosti. Kao zajedničku osobinu svih Dorićevih drama u kojima se kao lik pojavljuje Kostić, Mladenović navodi izrazitu upotrebu komičkih sredstava, što za efekat ima svođenje velikog pjesnika na ljudsku

mjeru. S obzirom na to da su status i način gradnje dramskog lika nedvojni od drame kao cjeline, odnosno da postupci karakterizacije lika i njegova radnja imaju svoje posljedice pri konstrukciji sistema zvanog dramski siže, Mladenović povodom Dorićevih drama *Kamo noći, kamo dani, Srpska Atina* i *Kad bi Sombor bio Holivud* konstatira da je tu lik Laze Kostića lišen gorljivog zastupanja svojih stavova, te je otuda „ishod u Dorićevim komedijama pomirljiv, i blag, bez velikih kriznih situacija i dubljih sukoba” (isto.: 151).

Rapsodija Vladimira B. Popovića, kako je razumijeva Mladenović, jeste komad koji nudi sliku Laze Kostića zasnovanu na principu parodije antičkog rapsoda. Ovakvim odnosom prema grčkom „originalu” Popović motivira niz dramskih slika koje se grade na osnovu asocijativnog toka izazvanog Kostićevom poezijom. Sa raspodijom je povezana i tema stradanja koju Mladenović primjećuje u Popovićevoj drami, kao i relativna nezavisnost Popovićevih dramskih slika. Prepoznajući u ovom komadu i epizode karakteristične za žanr vodvilja, Mladenović Popovićevu dramu povezuje sa laganom komedijom, bez velikih intelektualnih pretenzija (isto.: 158), a komički efekat u ovoj drami proizvodi i dramaturški naum da se „pesnički zanos, problem literarnog stvaranja, dramaturizuje” (isto.: 162).

U vezi sa *Gozbom* Petra Milosavljevića Milivoje Mladenović kaže da je među svim dramama u kojima je Laza Kostić dramski lik, u tom djelu izvedeno „najgušće metatekstualno i intertekstualno tkanje misli velikog pesnika i misli o velikom pesniku” (isto.: 165). Slijedeći autorovu žanrovsku odrednicu „dijalogizovani esej”, Milosavljevićevu *Gozbu* Mladenović tretira u skladu s pitanjem o mogućnostima scenske realizacije ovog djela, ostavljajući na kraju otvorenim pitanje o pomirljivosti eseja kao žanra bitno obilježenog izrazitim pečatom autorovog misaonog i stvaralačkog temperamenta sa pojmom dramskog kao načela konstrukcije teksta.

Baveći se konkretnim dramama u kojima je Laza Kostić prisutan kao dramski lik, Milivoje Mladenović je pokazao različite mogućnosti konstituisanja lika zasnovanog na stvarnoj osobi autora Laze Kostića. Analizom Kostića kao dramskog lika u savremenoj srpskoj drami, Mladenović pokazuje da to što se radi o stvarnoj osobi „čije je postojanje potvrđeno društvenim položajem”, kako autora imenuje Paul Ricœur (Ricœur 2004: 58), nikako ne znači da je neka od ovih književnih slika Kostića tačnija od neke druge slike. Uostalom, u prvom poglavlju svoje knjige Mladenović se umjesto kriterijom provjerljivosti bavi pitanjem o koncepcijama uvjerljivosti. A tretirajući u svojim podnaslovima intenciju dramskih pisaca koji su se bavili Kostićem, Mladenović

pokazuje da se u Lukićevoj drami *Santa Marija della Salute* radi o *odustajanju od iluzije*, da Prokić oko lika i djela Laze Kostića gradi *intertekstualnu pletisanku*, da se povodom velikog pjesnika Dorić u svojim komadima bavi i *odrazom nacionalnog*, da Vladimir B. Popović kao jednu vrstu konstrukcijskog principa usvaja parodiju te da od Kostića pravi parodiranu figuru, a da Milosavljević piše dijalogizovani esej.

Nudeći ovakvu analizu Laze Kostića kao dramskog lika, Mladenović suptilno sugerira da su u životu i djelu ovog pjesnika svi autori na izvjestan način prepoznali ono što je neka njihova „individualna” slika srpske kulture s obzirom na mjesto koje u njoj zauzima Laza Kostić, ali da je tog pjesnika kao dramski lik bitno odredilo ono što je lični afinitet prema drami i pozorištu kod ovih dramskih autora. Zato posljednje poglavlje knjige *Intertekstualna pletisanka: Konstitucija dramskog lika Laze Kostića* jeste organski povezano sa knjigom kao cjelinom. U tom poglavlju pod naslovom *Šekspirovski nerv: pozorišne kritike Laze Kostića* Mladenović sugerira da je Kostićevo pozivanje na autoritet Williama Shakespearea uslovljeno Kostićevim viđenjem srpske kulture i trenutka u kojem te kritike nastaju. Knjiga Milivoja Mladenovića, također, suptilno podsjeća da su drama i pozorište važne institucije kulturnog pamćenja te da se to jasno vidi i pri konstituisanju dramskog lika građenog po jednoj velikoj književnoj figuri, pri čemu intertekstualnost nije najmanje važan fenomen. Jer, kako to u ovdje citiranoj knjizi *Retorika tekstualnosti* kaže Nirman Moranjak-Bamburać, mehanizmi kojima se osigurava konstantnost (neizbrisivost) tekstova unutar Kulture, bez svake sumnje, spadaju u sferu intertekstualnosti (Moranjak-Bamburać 2003: 89).